

A KÖZ- ÉS FELSOÓOKTATÁS
ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁSOK A XXI. SZÁZADBAN
KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN AZ OKTATÁSI REFORMOK TÜKRÉBEN

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2019. március 28–29.

Tanulmánykötet

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ
У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ
ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY
IN THE FIELD OF SECONDARY AND HIGHER EDUCATION OF EASTERN
AND CENTRAL EUROPE IN LIGHT OF EDUCATIONAL REFORMS

International Academic Conference
Berehove, March 28–29, 2019

Selected papers

**A KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁS ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁSOK
A XXI. SZÁZADBAN KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN
AZ OKTATÁSI REFORMOK TÜKRÉBEN**

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2019. március 28–29.

Tanulmánykötet

Szerkesztette:

*Berghauer-Olasz Emőke, Gávriljuk Ilona,
Hutterer Éva és Pallyay Katalin*



„RIK-U” Kft.
Ungvár
2019

УДК (ЕТО): 061.3(477.87)

K– 93

A kiadvány a 2019. március 28–29-én Beregszászban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia és Pszichológia Tanszéke által rendezett *A köz- és felsőoktatás előtt álló kihívások a XXI. században Kelet-Közép-Európában az oktatási reformok tükrében* című nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadások anyagát tartalmazza.

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Kiadói Részlege és Pedagógia és Pszichológia Tanszéke
közreműködésével.

Szerkesztette:

*Berghauer-Olasz Emőke, Gávriljuk Ilona,
Hutterer Éva és Pallay Katalin*

Korrektúra: *Grica-Varcaba Ildikó, Lőrincz Marianna, Kordonec Olekszandr*

Tördelés: *Tótin Viktória, Dobos Sándor*

Borítóterv: *Dobos Sándor*

A borítón a Pedagógia és Pszichológia Tanszék tanító és óvodapedagógia szakos hallgatói láthatók. A felvételeket Csopák Éva és Espán Margaréta a tanszék rendezvényein készítette.

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek: *Orosz Ildikó, Dobos Sándor*

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

A tudományos rendezvényt és a kiadvány megjelenését támogatta:



MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG



BETHLEN GÁBOR
Alap

Kiadó és nyomdai munkák: „RIK-U” Kft.
88000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua
Felelős vezető: Sztanyisevszkij Jevgen

ISBN 978-617-7692-33-0

© A szerzők, 2019

© A szerkesztők, 2019

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2019

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

За редакцією:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Єва Гуттерер та Каталін Поллої*



ТОВ «РІК-У»
Ужгород
2019

УДК: 061.3(477.87)

К– 93

Збірник містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», яка відбулася 28–29 березня 2019 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II.

Підготовлено Видавничим відділом спільно з
кафедрою педагогіки та психології Закарпатського угорського
інституту ім. Ференца Ракоці II

За редакцією:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Єва Гуттерер та Каталін Поллої*

Коректура: *Ільдико Гріца-Варцаба, Маріанна Леврінци, Олександр Кордонець*

Верстка: *Вікторія Товтін, Олександр Добош*

Обкладинка: *Олександр Добош*

На обкладинці: студенти спеціальностей «початкова освіта» та «дошкільне виховання» кафедри педагогії та психології. Фото зроблені Євою Чопак та Маргаритою Ешпан на кафедральних заходах.

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр “Опацої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Р. II*

Відповідальні за випуск: *Ільдико Орос, Олександр Добош*

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Проведення конференції та друк збірника здійснено за підтримки:



Видавництво та поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36. E-mail: print@rik.com.ua
Генеральний директор: Станішевський Євген Вікторович

ISBN 978-617-7692-33-0

© Автори, 2019

© Редактори, 2019

© Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

**CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY
IN THE FIELD OF SECONDARY AND HIGHER
EDUCATION OF EASTERN AND CENTRAL EUROPE
IN LIGHT OF EDUCATIONAL REFORMS**

International Academic Conference
Berehove, March 28–29, 2019

Selected papers

Edited by:

*Emőke Berghauer-Olasz, Ilona Gávriljuk,
Éva Hutterer and Katalin Pally*



”RIK-U” LLC
Uzhhorod
2019

УДК (UDC): 061.3(477.87)
К– 93

The publication contains the materials of the international academic conference “Challenges of the 21st century in the field of secondary and higher education of Eastern and Central Europe in light of educational reforms” held on 28–29 March, 2019 in Berehove. The academic event was organized by the Department of Pedagogy and Psychology of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Prepared at the Publishing Department of Ferenc Rákóczi II
Transcarpathian Hungarian College of Higher Education in cooperation with
the Department of Pedagogy and Psychology

Edited by:

*Emőke Berghauer-Olasz, Ilona Gávriľjuk,
Éva Hutterer and Katalin Pallay*

Proof-reading: *Ildikó Grica-Varcaba, Marianna Lőrincz, Olekszandr Kordonec*

Makeup: *Viktória Tótin, Sándor Dobos*

Cover design: *Sándor Dobos*

The book cover features students of the Department of Pedagogy and Psychology. The photographs of extra-curricular activities were taken by Éva Csopák and Margaréta Espán.

Universal Decimal Classification (UDC): *The Apáczai Csere János Library of
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

Responsible for publishing: *Ildikó Orosz, Sándor Dobos*

Authors are responsible for the content of research papers.

The international academic conference and the publication of studies sponsored by:



MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG



BETHLEN GÁBOR
Alap

Publishing and printing: "RIK-U" LLC
88000 Uzhhorod, Gagarin Street, 36. E-mail: print@rik.com.ua
Responsible manager: Jevgen Stanyisevskiy

ISBN 978-617-7692-33-0

© Authors, 2019

© Editors, 2019

© Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

TARTALOM

Baracsi Ágnes: PÁLYAKEZDÉS A „FEKETE PEDAGÓGIA” ÁRNYÉKÁBAN.....	21
Berghauer-Olasz Emőke: A KINETIKUS ISKOLARAJZ MINT KÖZÖSSÉGEK REJTETT KAPCSOLATAINAK FELTÁ- RÓ MÓDSZERE.....	31
Bida Olena: EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS A PE- DAGÓGUSKÉPZÉS FOLYAMATÁBAN.....	41
Cséke Katalin: ROMA TANULÓK HELYZETÉNEK TANÁRI PERCEPCIÓI	47
Csoóri Zsófia: A PEDAGÓGUSKÉPZÉS FEJLŐDÉSÉNEK SAJÁTOS SÁGAI KÁRPÁTALJÁN A XVIII. SZÁZAD VÉGE ÉS A XX. SZÁZAD ELSŐ FELE KÖZÖTT A LEVÉLTÁRI FORRÁSOK ALAPJÁN.....	57
Csopák Éva: AZ ALTRUIZMUS MEGJELENÉSE ÓVODÁS- KORÚ GYERMEKEK KÖRÉBEN	65
Dzsanda Galina: AZ UKRÁNNYELV-TANÍTÁS AKTUÁLIS KÉRDÉSEI A NEMZETISÉGI KISEBBSÉGI ISKO- LÁK KÉTNYELVŰ KÖZEGÉBEN.....	77
Fónai Mihály: OSZTÁLYTERMI BEFOGADÁS ÉS SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNY.....	85
Gonda Zsuzsa: DIGITÁLIS SZÖVEGFELDOLGOZÁS A MA- GYARTANÁRKÉPZÉSBEN	93
Greba Ildikó – Knobloch Beáta: AZ INKLUZÍV OKTATÁS FEJLŐDÉSE UKRAJNÁBAN.....	103
Hnatik Katalin: A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV TANU- LÁSÁNAK LEHETSÉGES BUKTATÓI NYELVTANU- LÓI SZEMMEL	111
Hollósi Hajnalka Zsuzsanna: SZEMÉLYRE SZABOTT DIF- FERENCIÁLÁS AZ ALAPFOKÚ OKTATÁSBAN A LEMORZSOLÓDÁS ELLEN	119
Hollósi M. Cecília: A FŐISKOLÁSOK MENTÁLHIGIÉNÉS MEGSEGÍTÉSE PSZICHOLÓGIAI ESZKÖZÖKKEL.....	127
Horváth Kinga: A FELSŐOKTATÁS ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁ- SOK A PÁLYAORIENTÁCIÓ MEGKÖZELÍTÉSÉBŐL.....	135

Horváth Kinga – Tóth Péter: PEDAGÓGUSHALLGATÓK NÉZETE AZ IDEÁLIS TANÁRI INTERAKCIÓS STÍLUSRÓL EGY EMPIRIKUS KUTATÁS TÜKRÉBEN	159
Huszi Ilona: A MEGFIGYELÉS MINT IRÁNYÍTOTT TEVÉKENYSÉG ALKALMAZÁSA AZ ANGOLTANÁRKÉPZÉSBEN	171
Juhász Valéria: A SIGHT WORD OLVASÁSTANÍTÓ MÓDSZER ALKALMAZHATÓSÁGA A MAGYAR OLVASÁSFEJLESZTÉSBEN	179
Kirdan Alexander: GAZDASÁGI SZAKEMBEREK KÉPZÉSÉNEK RENDSZERE LENGYELORSZÁGI ÉS UKRAJNAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE ALAPJÁN	189
Kiss Julianna: AZ UKRAJNAI MŰVÉSZETOKTATÁS AZ OKTATÁSI TÖRVÉNYEK TÜKRÉBEN KURRIKULÁRIS ÉS EXTRAKURRIKULÁRIS SZÍNTEREKEN	193
Koncz Tímea: AZ ÓVODÁSOK ERKÖLCSI NEVELÉSE AZ IRODALOM ESZKÖZEIVEL.....	203
Kóré Dóra – Atroscsenko Tatjana: A LEENDŐ PEDAGÓGUS SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSE MULTIKULTURÁLIS FELSŐOKTATÁSI KÖRNYEZETBEN	213
Kucsaj Tatjana – Kucsaj Olekszandr: IKT-TECHNOLÓGIÁK ALKALMAZÁSA A SZAKMAI TEVÉKENYSÉGRE VALÓ FELKÉSZÍTÉSBEN	219
Kuzminszkij Anatolij: AZ ÖNMENEDZSELÉS SZEREPE A SEGÍTŐ HIVATÁSBAN MINT A PSZICHOSZOMATIKUS KIÉGÉS MEGELŐZÉSÉNEK ESZKÖZE.....	223
Lebovics Viktória: TARASZ SEVCSENKO <i>ÁLOM</i> C. MŰVÉRŐL EGY KICSIT MÁSKÉNT	233
Margitics Marianna: IKT-TECHNOLÓGIÁK ALKALMAZÁSA AZ OKTATÁSBAN	241
Márton Sára: TKO1114	247
Molnár Ferenc: A BEREGI FŐESPERESI KERÜLET GÖRÖGKATOLIKUS NÉPISKOLÁINAK OKTATÁSI HELYZETE AZ 1840-ES ÉVEKBEN.....	255

Mónus Ferenc: MERRE TOVÁBB CIVILIZÁCIÓ? – A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS HANGSÚLYAI A XXI. SZÁZAD KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁSÁBAN	265
Nagy Edit: A MUNKÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ DISTRESSZ JELENTŐSÉGE ÉS KÖVETKEZMÉNYEI	275
Nagy György: AZ ISMERETEK HATÉKONY KÖZVETÍTÉSE KÖRNYEZETISMERET-ÓRÁN	285
Nagy Melinda – Strédl Terézia – Szarka László – Zahatňanská Mária – Poráčová Janka: TOLERANCIA ÉS TOLERANCIÁRA VALÓ NEVELÉS A SELYE JÁNOS EGYETEM TANÁRKÉPZŐ KARÁN	295
Nárai Márta: FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK SZEREPE A FIATALOK TÁRSADALMI ÉRZÉKENYÍTÉSÉBEN	305
Orosz Ildikó: A FORMÁLIS ÉS NONFORMÁLIS TANULÁSI TEVÉKENYSÉG KIEGYENSÚLYOZOTT ÖSSZEANGOLÁSA A FELNŐTTKÉPZÉSBEN	315
Pallay Katalin: A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG AZ UKRÁN OKTATÁSPOLITIKA ÚTVESZTŐJÉBEN	321
Pallay Mária: NEMEK KÖZÖTTI BÉREGYENLŐTLENSÉG: A PÁLYAVÁLASZTÁS MINT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐ	333
Pávlovics Judit: A KORAI IDEGENNYELV-OKTATÁS TARTALMÁNAK ALAKULÁSA A XX. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A XXI. SZÁZAD ELEJÉN	343
Pillar Granville: ESETTANULMÁNY: EMPIRIKUS VIZSGÁLAT AZ INTEGRÁLT MULTISZENZOROS INPUT HATÁSAIRÓL A NYELVFEJLESZTÉSRE	353
Sejko Anasztázia: A PEDAGÓGIAI PROGNOZIS TECHNOLOGIÁJA A FELSŐFOKÚ EGÉSZSÉGÜGYI OKTATÁSBAN	367
Simon Gabriella: A KEZDŐ PEDAGÓGUSOK MENTORI TÁMOGATÁSÁNAK HUMANISZTIKUS MODELLJE	373
Szilágyi Iván – Marinec Nagyija: A DEMOKRATIKUS OKTATÁSMENEDZSMENT MODELLJEI A VILÁG VEZETŐ ORSZÁGAIBAN	401
Szilágyi László: A NYELVTANULÁSI STRATÉGIÁK MINT MÓDSZER ALKALMAZÁSA AZ IDEGENNYELVTANULÁSBAN ÉS -TANÍTÁSBAN	409

Szontágh Pál Iván: PEDAGÓGUSJELÖLTEK ÁLTAL VÁLLOTT ÉS KÖVETETT ETIKAI ÉRTÉKEK	419
Taskovics Okszana: ONLINE CSOPORTOK SZEREPE A NYELVOKTATÁSBAN	429
Tokai Dalma: TEHETSÉGEK EGYÉNI FEJLESZTÉSE.....	437
Török Tamás: A PEDAGÓGIAI GYAKORLAT A SELYE JÁNOS EGYETEM TANÁRKÉPZŐ KARÁN	447
Vizáver Árpád: EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS A HALLGATÓK SPORTBAN ELÉRT EREDMÉNYESSÉGÉNEK NÖVELÉSÉVEL	455
Zorocskina Tatjana: A SZAKEMBERKÉPZÉS RENDSZERE NAGY-BRITANNIÁBAN	461
A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA MESTERKÉPZÉSÉBEN RÉSZT VEVŐ TANÍTÓ SZAKOS HALLGATÓINAK A PUBLIKÁCIÓI	465
Bábel Zsuzsanna: A MAGZAT ELVESZTÉSE MINT KRÍZISHELYZET.....	467
Fekete Evelin: AZ ÓVODÁS GYERMEK ÉRZELMI INTELLIGENCIÁJÁNAK FEJLESZTÉSE MESÉKKEL	475
Hete Klára Annabella: A SZOCIALIZÁCIÓ ÉS ALKALMAZKODÁS MÉRFÖLDKÖVEI AZ ÓVODÁSKORÚ GYERMEK ÉLETÉBEN	485
Mészáros Renáta: KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS KAMASZOK KÖRÉBEN	493
Mitro Livia Etelka: TÁRSAS KAPCSOLATOK KISISKOLÁSKORBAN	503
Molnár-Hrábcsák Éva: JÁTSSZ VELEM! BÁBKÉSZÍTÉS, BÁBOZÁS 1. OSZTÁLYOS GYEREKEKKEL ÉS SZÜLEIKKEL	515
Nagy Nikoletta: A TANÓRAI KOMMUNIKÁCIÓ ÉS AZ ALKALMAZOTT MUNKAFORMA ÖSSZEFÜGGÉSEINEK VIZSGÁLATA ALSÓ TAGOZATBAN	525

ЗМІСТ

Борочі Агнеш: ШЛЯХ ВЧИТЕЛЯ-ПОЧАТКІВЦЯ В ТІНІ «ЧОРНОЇ ПЕДАГОГІКИ».....	21
Бергхауер-Олас Емьовке: МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МЕТОДОМ КІНЕТИЧНОГО ШКІЛЬНОГО МАЛЮНКУ	31
Біда Олена: ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	41
Чейке Катерина: СТАНОВИЩЕ РОМСЬКИХ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРЦЕПЦІЇ.....	47
Човрій Софія: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ НА ЗАКАРПАТТІ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА ОСНОВІ АРХІВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	57
Чопак Єва: ФОРМИ ПРОЯВУ АЛЬТРУЇЗМУ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	65
Джанда Галина: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ	77
Фонаі Мігаль: ВКЛЮЧЕННЯ ДО СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ.....	85
Гонда Жужа: ОБРОБКА ЦИФРОВОГО ТЕКСТУ У ПІДГОТОВЦІ УГОРСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ.....	93
Греба Ілдіко – Кноблех Беата: РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	103
Гнатик Катерина: МОЖЛИВІ НЕДОЛІКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИВЧЕННЯМ УГОРСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ, ОЧИМА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ	111
Голлоші Гойнолка Жужанна: ОСОБИСТІСНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ, СПРЯМОВАНА ПРОТИ «ВІДСІВУ» В ПОЧАТКОВІЙ ЛАНЦІ ОСВІТИ	119
Голлоші М. Цецилія: МЕНТАЛЬНА ГІГІЄНА СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ	127
Горват Кінга: ВИКЛИКИ ПЕРЕД АБІТУРІЄНТАМИ З ТОЧКИ ЗОРУ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ.....	135

Горват Кінга – Товт Петер: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ НА ІДЕАЛЬНІ ІНТЕРАКЦІЙНІ МОДЕЛІ ВИКЛАДАЧІВ	159
Густі Ілона: ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК КЕРОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ АНГЛІЙСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ	171
Югас Валерія: ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ SIGHT WORD У РОЗВИТКУ ЧИТАННЯ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ	179
Кірдан Олександр: ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	189
Кіш Юліанна: ШКІЛЬНА ТА ПОЗАШКІЛЬНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ У ДЗЕРКАЛІ ЗАКОНІВ ПРО ОСВІТУ.....	193
Конц Тімея: МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ	203
Коврей Дора – Агрощенко Тетяна: ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ПОЛКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	213
Кучай Тетяна – Кучай Олександр: ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ І КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	219
Кузьмінський Анатолій: РОЛЬ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ ЯК ЗАСІБ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ПСИХОСОМАТИЧНОМУ ВИГОРАННЮ.....	223
Лебович Вікторія: ПРО ПОЕМУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «СОН» ІНАКШЕ.....	233
Маргітич Маріанна: ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ	241
Мартон Шара: ТКО1114.....	247
Молнар Федір: ОСВІТНЄ СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ НАРОДНИХ ШКІЛ БЕРЕЗЬКОГО АРХІДІЯКОНСЬКОГО ОКРУГУ У 1840-Х РОКАХ	255

Монуш Ференц: ЦИВІЛІЗАЦІЯ – ЯК ДАЛІ? ПОСЛІДОВ- НІСТЬ У ВИХОВАННІ СТАЛОСТІ В СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	265
Надь Едіт: ЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ДИСТРЕСУ У РОБОТІ .	275
Надь Дьєрдь: ЕФЕКТИВНІ ЗАСОБИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗНАЇНЬ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА.....	285
Надь Мелінда – Штрелл Терезія – Сорко Ласло – Захатнянсь- ка Марія – Порачова Янка: ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ВИ- ХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ФАКУЛЬТЕТУ ПІД- ГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ЯНОША ШЕЙЕ	295
Нарої Марта: РОЛЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЧУТЛИВОСТІ МОЛОДІ.....	305
Орос Ільдико: ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ФОРМАЛЬ- НИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ ПЕРІОДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ.....	315
Поллої Каталін: ЗАКАРПАТСЬКІ УГОРЦІ В ЛАБІРИНТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	321
Полої Марія: ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ В ОПЛАТІ ПРАЦІ: ВИБІР КАР'ЄРИ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ	333
Павлович Юдіта: ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ РАННЬОЇ ІН- ШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	343
Піллар Гренвілл: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВВІД- НОГО ІНТЕГРАТИВНОГО МУЛЬТИСЕНСОРНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МОВИ	353
Шейко Анастасія: ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНО- ЗУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ.....	367
Шімон Габрієлла: ГУМАНІСТИЧНА МОДЕЛЬ МЕНТОР- СЬКОЇ ПІДТРИМКИ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКІВЦІВ	373
Силадій Іван – Маринець Надія: ОСНОВНІ МОДЕЛІ ДЕ- МОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ПРО- ВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	401
Сіладі Василь: ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЙ ОВОЛО- ДІННЯ ІНШОМОВНОЮ ЛЕКСИКОЮ ЯК МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	409

Сонтаг Пал Іван: ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ КАНДИДАТІВ У ВЧИТЕЛІ	419
Ташкович Оксана: РОЛЬ ОН-ЛАЙН ГРУП У ВИКЛАДАННІ МОВИ	429
Токаї Далма: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ	437
Терек Томаш: ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА НА ПЕДАГОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ЯНОША ШЕЙЕ.....	447
Візавер Арпад: ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ: УДОСКОНАЛЕННЯ СПОРТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	455
Зорочкіна Тетяна: СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	461
ПУБЛІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ П.....	465
Бабел Жужанна: ВТРАТА ВАГІТНОСТІ ЯК ЖИТТЄВА КРИЗОВА СИТУАЦІЯ	467
Фекете Евелін: КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА	475
Гете Клара Аннабелла: ПЕРІОДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ У ЖИТТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	485
Мейсарош Рената: РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН У ПІДЛІТКІВ	493
Митро Лівія-Етелка: СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	503
Молнар Грабчак Єва: ГРАЙСЯ ЗІ МНОЮ! ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ЛЯЛЬОК З ДІТЬМИ ТА ЇХ БАТЬКАМИ У ПЕРШОМУ КЛАСІ	515
Надь Ніколетта: ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ КОМУНІКАЦІЄЮ ТА ІНШИМИ ФОРМАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС УРОКУ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	525

CONTENT

Baracsi, Ágnes: GRADUATES IN THE SHADOW OF „BLACK PEDAGOGY”	21
Berghauer-Olasz, Emőke: KINETIC SCHOOL DRAWING AS A METHOD OF REVEALING HIDDEN SOCIAL RELATIONSHIPS.....	31
Bida, Olena: TRAINING FUTURE PROFESSIONALS FOR HEALTH SAVING ACTIVITIES	41
Cséke, Katalin: THE TEACHERS’ PERCEPTIONS OF THE SITUATION OF ROMA STUDENTS.....	47
Csoóri, Zsófia: PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL EDUCATION IN TRANSCARPATHIA IN LATE 18 TH – THE FIRST HALF OF 20 TH CENTURY IN THE CONTEXT OF ARCHIVE SOURCES	57
Csopák, Éva: ALTRUISM DISPLAY AMONG PRESCHOOL CHILDREN.....	65
Dzsanda, Galina: CURRENT PROBLEMS OF UKRAINIAN LANGUAGE LEARNING IN ETHNIC MINORITY SCHOOLS IN THE CONTEXT OF BILINGUALISM	77
Fónai, Mihály: INCLUSION IN THE CLASSROOM AND SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS	85
Gonda, Zsuzsa: DIGITAL ADAPTATION OF TEXTS IN HUNGARIAN TEACHER TRAINING.....	93
Greba, Ildikó – Knobloch, Beáta: DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE.....	103
Hnatik, Katalin: THE POTENTIAL PITFALLS OF HUNGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE LEARNING	111
Hollósi, Hajnalka Zsuzsanna: PERSONALIZED DIFFERENTIATION IN PRIMARY EDUCATION AGAINST DROP-OUT.....	119
Hollósi M., Cecília: THE ROLE OF MENTALHIGENICS IN THE LIFE OF COLLEGE STUDENTS (OR WHAT CAN A PSYCHOLOGYST DO WHEN NOT TEACHING?).....	127
Horváth, Kinga: THE CHALLENGES FACING HIGHER EDUCATION IN PROFESSIONAL ORIENTATION	135

Horváth, Kinga – Tóth, Péter: FUTURE TEACHERS' VIEWS ON THE INTERACTION STYLE OF AN IDEAL PEDAGOGUE IN THE LIGHT OF AN EMPIRICAL RESEARCH.....	159
Husztí, Ilona: THE APPLICATION OF OBSERVATION AS A FOCUSED ACTIVITY IN ENGLISH TEACHER TRAINING.....	171
Juhász, Valéria: APPLICATION OF THE “SIGHT WORD” READING TEACHING METHOD IN THE READING DEVELOPMENT OF HUNGARIAN PUPILS.....	179
Kirdan, Alexander: PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS OF ECONOMIC SECTOR IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF POLAND AND UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS	189
Kiss, Julianna: ASPECTS OF CURRICULAR AND EXTRACURRICULAR ART EDUCATION IN UKRAINE IN LIGHT OF EDUCATIONAL LAW	193
Koncz, Tímea: CONVENTIONAL EDUCATION OF PRESCHOOLERS WITH THE HELP OF LITERATURE	203
Kóré, Dóra – Atroschenko, Tetiana: FORMING THE PERSONALITY OF THE FUTURE PEDAGOGUE IN THE MULTICULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION.....	213
Kuchai, Tetiana – Kuchai, Oleksandr: PREPARING SPECIALISTS FOR PROFESSIONAL WORK BY MEANS OF COMPUTER AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES.....	219
Kuzminskyi, Anatolij: THE ROLE OF SELF-MANAGEMENT OF SPECIALISTS IN THE SOCIONOMIC PROFESSION AS A MEANS OF RESISTANCE TO PSYCHOSOMATIC BURNOUT.....	223
Lebovics, Viktória: ON TARAS SHEVCHENKO'S «COH (DREAM)» IN A DIFFERENT WAY	233
Margitics, Marianna: THE APPLICATION OF ICT IN EDUCATION	241
Márton, Sára: TKO1114	247
Molnár, Ferenc: THE GREEK CATHOLIC EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MUNKÁCS (MUKACHEVO) EPARCHY IN THE MID-19 TH CENTURY	255

Mónus, Ferenc: WHICH DIRECTION TO FOLLOW, HUMAN CIVILIZATION? – SUSTAINABILITY EDUCATION EMPHASES IN THE PUBLIC AND HIGHER EDUCATION AT THE EARLY 21 TH CENTURY	265
Nagy, Edit: THE SIGNIFICANCE AND CONSEQUENCES OF WORK-RELATED DISTRESS	275
Nagy, György: EFFECTIVE COMMUNICATION OF KNOWLEDGE IN ENVIRONMENTAL EDUCATION.....	285
Nagy, Melinda – Strédl, Terézia – Szarka, László – Zahatňanská, Mária – Poráčová, Janka: TOLERANCE AND TOLERANCE EDUCATION AT FACULTY OF EDUCATION OF J. SELYE UNIVERSITY.....	295
Nárai, Márta: THE ROLE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN SOCIAL SENSITIZATION OF YOUNGSTERS.....	305
Orosz, Ildikó: HARMONIZING LEARNING ACTIVITY OF ADULT POPULATION	315
Pallay, Katalin: TRANSCARPATHIAN HUNGARIANS IN THE MAZE OF UKRAINIAN EDUCATION POLICY	321
Pallay, Mária: REVISITING THE GENDER WAGE GAP: GENDER AND CAREER CHOICE	333
Pávlovics, Judit: EARLY FOREIGN LANGUAGE EDUCATION CONTENT FORMATION IN UKRAINE AT THE END OF THE 20 TH AND AT THE BEGINNING OF THE 21 ST CENTURY	343
Pillar, Granville: AN EMPIRICAL INVESTIGATION INTO THE EFFECTS OF INTEGRAL MULTI-SENSORY INPUT ON LANGUAGE DEVELOPMENT: A CASE STUDY.....	353
Sheyko, Anastasiya: TECHNOLOGY OF PEDAGOGICAL PROGNOSIS IN THE ESTABLISHMENTS OF HIGHER MEDICAL EDUCATION	367
Simon, Gabriella: THE HUMANISTIC MODEL OF MENTORING OF NOVICE TEACHERS	373
Szilágyi, Iván – Marinec, Nadia: MAIN MODELS OF DEMOCRATIC EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD	401
Szilágyi, László: LANGUAGE LEARNING STRATEGIES IN INDEPENDENT LANGUAGE LEARNING.....	409

Szontagh, Pál Iván: THE ETHICAL ATTITUDES OF TEACHER CANDIDATES	419
Taskovics, Okszána: THE ROLE OF ONLINE GROUPS IN LANGUAGE TEACHING	429
Tokai, Dalma: INDIVIDUAL DEVELOPMENT OF GIFTED YOUTH.....	437
Török, Tamás: PEDAGOGICAL PRACTICE AT THE FACULTY OF EDUCATION OF J. SELYE UNIVERSITY	447
Vizáver, Árpád: HEALTHY LIFE STYLE EDUCATION: DEVELOPING STUDENTS' ATHLETIC SKILLS.....	455
Zorochkina, Tetiana: THE SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION IN GREAT BRITAIN	461
RESEARCH PAPERS OF STUDENTS STUDYING FOR MASTER'S DEGREE IN PRIMARY EDUCATION OF FERENC RÁKÓCZI II TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN COLLEGE OF HIGHER EDUCATION.....	
Bábel, Zsuzsanna: PREGNANCY STOP AS A LIFE CRISIS	467
Fekete, Evelin: PRESCHOOLER'S EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT BY MEANS OF TALES	475
Hete, Klára Annabella: MILESTONES OF SOCIALISATION AND ADAPTATION IN THE LIFE OF PRESCHOOL CHILDREN	485
Mészáros, Renáta: COMMUNITY BUILDING AMONG TEENAGERS.....	493
Mitro, Lívia Etelka: SOCIAL RELATIONSHIPS AT EARLY SCHOOL AGE	503
Molnár-Hrábcsák, Éva: PLAY WITH ME! – MAKING PUPPETS, PUPPETING FOR FIRST FORM KIDS AND THEIR PARENTS.....	515
Nagy, Nikolettta: EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN CLASSROOM COMMUNICATION AND CLASSROOM WORK ORGANISATION IN PRIMARY EDUCATION.....	525

MERRE TOVÁBB CIVILIZÁCIÓ? – A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS HANGSÚLYAI A XXI. SZÁZAD KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁSÁBAN

Mónus Ferenc

Nyíregyházi Egyetem
Környezettudományi Intézet
monusf@science.unideb.hu

Abstract

The importance of education for sustainability and for environmental awareness was acknowledged decades ago. New scientific results make clearer than ever that the currently experienced fast and negative changes in our natural environment are due to our unsustainable lifestyle and human socio-economic structures. The consequences of these changes in the natural systems, however, threaten the future of human civilization. Consequently, one of the most pressing challenges of our century is the transition to a sustainability focused human thinking and to keep in mind the needs of future generations. Public and higher education institutes have unquestionable role in achieving this goal. Unfortunately this education priority is highly underrepresented in most schools and education institutes. In the public education it appears only occasionally in the framework of a few subjects, in the higher education it appears only in a few special training programmes. In the study the importance of sustainability education at all levels of education, as well as ways of realizing it in the current framework of educational programmes are presented.

Key words: ecological crisis, educational reform, Earth education.

Absztrakt

A fenntarthatóságra és a környezettudatosságra való nevelés fontosságát évtizedekkel ezelőtt felismerték. A legfrissebb tudományos eredmények fényében egyértelmű, hogy fenntarthatatlan életvitelünk és társadalmi berendezkedésünk az oka a természeti környezetünkben zajló gyors, negatív változásoknak. E változások következményei ráadásul egyre súlyosabban érintik civilizációnk további sorsát is. Mindezek tükrében megkérdőjelezhetetlen, hogy a XXI. század köz- és felsőoktatásának egyik legsürgetőbb kihívása a jövő generációk szükségleteit is szem előtt tartó emberi hozzáállás és társadalmi berendezkedés kialakítása, előmozdítása. Sajnos ez a nevelési prioritás jelenleg nem kap elegendő hangsúlyt a legtöbb köz- és felsőoktatási intézményben. A fenntarthatóságra nevelés elvei a közoktatásban csak alkalmyszerűen, a tantárgyak szűk körében, a felsőoktatásban pedig csak néhány speciális szak esetén jelennek meg. Tanulmányomban részletezem, hogy mennyire fontos a fenntarthatóságra nevelés hangsúlyosabb megjelenítése az oktatás minden szintjén, illetve hogyan valósítható ez meg a jelenlegi oktatási keretek között.

Kulcsszavak: ökológiai krízis, oktatási reform, globális nevelés.

Bevezetés

*„Nem építhetjük mindig a jövőt az ifjúságnak,
de építhetjük az ifjúságot a jövőnek.”*

Franklin D. Roosevelttel elévülhetetlen igazságot fogalmazott meg, fent idézett szavai talán sohasem voltak ennyire aktuálisak, mint ma. Az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) új jelentése alapján a korábban kitűzött 2 Celsius-fokos felmelegedés nem tűnik biztonságos határnak, mert a korábban vártnál sokkal nagyobb környezeti, társadalmi és gazdasági kárral járna (Allen et al. 2018). A sokat emlegetett fenye-

gető éghajlatváltozás azonban csak egyike azoknak a Föld ökológiai és biogeokémiai rendszereinek megbomlása következtében kialakult kríziseknek, amit a jelenlegi és a jövő generációinak kezelnie kell ahhoz, hogy civilizációnk békében és emberhez méltó körülmények között tudjon tovább élni bolygónkon (WWF 2016). Az emberi civilizáció jelenlegi rendjének súlyos változásai már nem egy távoli jövőkép. Unokáink és gyermekeink fognak ezzel szembesülni, ha nem teszünk ellene valamit –, de talán már mi is, saját életünk folyamán. A WWF 2018-as Élő Bolygó Jelentés (WWF 2018) így fogalmaz: „mi vagyunk az első generáció, akik tisztán látják a természet óriási értékét, és azt, hogy milyen hatalmas nyomást gyakorolunk rá. Talán mi vagyunk az utolsó generáció is, akik még tehetnek érte, és visszafordíthatják a természet pusztulását. A mostantól 2020 végéig tartó időszak sorsdöntő az emberiség történetében.”

Egy fenntarthatóbb világ felé való elmozdulás kulcsa az emberiség társadalmi mértékű szemléletváltozása, tehát a saját gyermekeink és a jövő generációi iránti felelősség vállalása. A biodiverzitás és az ökológiai rendszerek megóvása nem néhány elvakult sötétzöld rögeszméje kell legyen, hanem a mindennapi emberek ambíciójává kell hogy váljon, hiszen ezek a bonyolult hálózatok biztosítják az alapot az ember életéhez is (WWF 2018). Nagyon leegyszerűsítve ezt a viszonyt: az élővilág létezhet az ember nélkül, de az ember nem létezhet az élővilág nélkül.

Tehát a kérdés az, hogy hogyan mehet végbe az emberiség társadalmi mértékű szemléletváltozása, hogyan válhat a természet, saját élő környezetünk és ezáltal a saját gyermekeink iránti felelősségvállalás a mindennapi gondolkodás és döntéshozás részévé? Ebben elengedhetetlen az oktatási intézményekben zajló nevelés, az ún. fenntarthatóságra nevelés vagy környezeti nevelés. A fenntarthatóságra nevelés nem intézményenként egy-két személy, ambiciózus pedagógus, hanem az egész intézmény felelőssége. A jövő gazdasági, politikai, jogi vezetőinek és a mindennapok „átlagembereinek” ismerniük kell a legfontosabb környezeti problémákat, és motiváltak kell legyenek a felelősségteljes megoldások keresésére, kidolgozására és megvalósítására. Ehhez jelentős változáson kell keresztülmennie a jelenlegi oktatási rendszernek és az oktató-nevelő munkát megvalósító pedagógusok szemléletének (Sibbel 2009, Burandt – Barth 2010). A XXI. sz. iskoláinak, legyen az általános-, közép- vagy felsőoktatási intézmény, a fenntarthatóság iskoláivá kell válniuk (Világfigyelő Intézet 2017, Mónus 2018). Az iskolák legfontosabb feladata az lesz, és már most is annak kellene lenni, hogy el-sajátíthassák a diákok azokat a legfontosabb kompetenciákat, amelyek elen-

gedhetetlenek lesznek számukra a társadalom fenntarthatóbb útra való átállása során. Ezek a kompetenciák hat fő csoportba sorolhatóak: 1) az ember ökológiai függőségének megértése, 2) az emberek (társadalmak, kultúrák és egyének) egymásra utaltságának megértése, 3) kreativitás kialakítása, 4) a mély tanulás (a tanulás tanulása és az élethosszig tartó tanulás) készségének kialakítása, 5) ún. élet-kompetenciák kialakítása (túlélés változatos készségei a változó és megjósolhatatlan jövőben), és végül 6) Föld-központú vezetői készségek kialakítása, azaz a diákok felkészítése és bátorítása arra, hogy tiszteletteljes Föld-lakó polgárok legyenek, akik energikusan dolgoznak egy fenntartható jövő megteremtéséért és segítsék társaikat az elkövetkezendő változások túlélésében (Világfigyelő Intézet 2017).

A planetáris határok kritikus változásaihoz vezető társadalmi-gazdasági folyamatok már túlmutatnak az egyéni felelősségi körökön. Kiutat egyedül a fenntarthatóság elveinek széleskörű integrálása jelenthet az oktatás különböző szintjein és területein. A XXI. század nagy kihívása, hogy képesek leszünk-e elérni ezeknek a rendszerszintű struktúráknak a megváltoztatását.

A környezettudatosságra és fenntarthatóságra nevelés alapvető területei és színterei

A környezeti nevelés kifejezés a természeti és az ember alkotta, illetve a társadalmi (gazdasági, kulturális, politikai) környezettel való harmonikus együttélésre és ezek védelmére, a környezettudatos életmódra való nevelést öleli fel. Ennek részét képezheti a természetvédelmi oktatás is, de a modern pedagógiai szemlélet szerint minden műveltségterület és minden tantárgy oktatásába be kell építeni annak érdekében, hogy a szemléletformálásban a legjobb eredményt lehessen elérni. A szemléletformálás célja végső soron a fenntarthatóságra nevelés, új életviteli mintázatok elsajátítása. Ezek jövőnk kulcsai.

Melyek azok az alapvető területek, amelyeken a legnagyobb szükség van a szemléletváltásra, szemléletformálásra? A fenntarthatóságra nevelésnek két alapvető pillére van. Az egyik, amely olyan lexikális információk átadására épít, amelyek szükségesek ahhoz, hogy megértsük hol a helyünk a természetben, milyen folyamatok által függünk mi emberek a természettől, és milyen folyamatok azok, amelyekkel leginkább megbolygatjuk annak az élő rendszernek az egyensúlyát, amiben mi magunk is élünk. A fenntarthatóságra nevelés másik alapvető pillére az érzelmi viszonyulás megváltoztatása a természethez és az élő rendszerekhez, azaz az érzelmek-

re ható bonyolult pszichológiai folyamat. A magyar oktatási rendszerben általában a lexikai elemek jelennek meg hangsúlyosabban, míg az érzelmi viszonyulásra ható elemek többnyire kevésbé hangsúlyosak (részben ide sorolhatóak a természeti környezetbe tett kirándulások és az erdei iskolai foglalkozások). A nevelési folyamatok ez utóbbi területen sokkal inkább fejlesztendőek.

A fenntarthatóságra nevelés szempontjából alapvető lexikális elemek:

- emberi társadalmak ökológiai függősége (víz-, termőtalaj-, nyersanyag- és energiahordozó készleteink, ökoszisztéma szolgáltatások) – *legtöbbje hagyományosan a földrajz tantárgy témaköreibe beépülő vagy beépíthető;*
- természeti környezetünk állapota, biológiai rendszerek sebezhetősége, természeti környezetünkre és biológiai rendszerekre káros antropogén hatások – *legtöbbje hagyományosan a természetismeret/környezetismeret/biológia tantárgyak témaköreibe beépülő vagy beépíthető;*
- ember és környezet viszonya különböző jelenkori és történeti/történelmi kultúrákban – *történelem, művészettörténet, földrajz, etika, honismeret tantárgyak témaköreibe beépülő vagy beépíthető, de általában nagyon hiányosan oktatott területek;*
- fogyasztási cikkeinkhez kapcsolódó externáliák (általában az árban meg nem jelenő negatív környezeti és társadalmi hatások) – *jelenleg nagyon hiányosan vagy egyáltalán nem oktatott területek;*
- médiaismeret, fogyasztási attitűdök ismerete, önismeret – *jelenleg nagyon hiányosan vagy egyáltalán nem oktatott területek.*

A fenntarthatóságra nevelés szempontjából alapvető érzelmi elemek:

- élőlények és élő rendszerek antropogén hatásra történő degradációjával kapcsolatban az érzelmi viszonyulás megváltoztatása (jelenleg általában közel neutrális érzelmi viszony megváltoztatása, jó értelemben vett zöld érzelmek kialakítása, az élőlényekkel – pl. házi állatokkal – kapcsolatos helytelen, antropocentrikus, ún. „haragos zöld” érzelmi viszonyulás normalizálása);
- kultúrán belüli (család és közösségek) és kívüli (fair trade) emberi kapcsolatokhoz, társadalmi egyenlőtlenségekhez való viszonyulások helyes mederbe terelése;
- fogyasztási szokásokkal, médiafogyasztással, vásárlási szokásokkal és tudatossággal kapcsolatos rítusok normalizálása, fenntartható szemlélettűvé faragása (ide értve az élelmiszerek, egyéb fogyasztási cikkek

és a szolgáltatások fogyasztásának szokásait is, élelmiszer- és energia-pazarlással kapcsolatos érzelmi viszonyulás megváltoztatását);

- önelismerés és társadalmi elismerés fenntartható mederbe terelése (az ember saját magához való érzelmi viszonyulásának formálása, olyan módon, hogy az elismerést és a sikert ne fenntarthatatlan gazdasági értékek és érdekek mentén, hanem emberi értékek, közösségekben betöltött emberi szerepek mentén ítéljük meg, szorosan kapcsolódó lexikális és emocionális elemek, a GDP használatának buktatói és megítélése, a „munka” és a heti munkaóraszám megítélése).

A tanítási/nevelési folyamatban jelenleg ezek az érzelmi területek mind nagyon hiányosan vagy egyáltalán nincsenek érintve.

A fentiekben említett alapvető lexikális és érzelmi elemekkel kapcsolatos tanítási/nevelési feladat nem kizárólag a biológia vagy természettudományos érdeklődésű tanárok feladata kellene, hogy legyen. Ezek szinte mindegyike sok-sok természettudományos és humán tantárgyba is beépíthetőek. Erre a magyarországi Nemzeti Alaptanterv ajánlásai több tantárgy és műveltségi terület esetén egyértelműen rámutatnak, a modern fenntarthatósági pedagógia és például a Magyar Környezeti Nevelési Stratégia pedig kifejezetten kívánatosnak, sőt elengedhetetlennek tartja. Ennek ellenére sajnos jelenleg leginkább a természettudományos érdeklődésű tanárok vesznek részt aktívan a környezeti nevelésben/fenntarthatóságra való nevelésben. Sokszor közülük is csak az elhivatottabbak, és sajnos a tanár kollégák részéről is van egy olyan téves, és idejét múlt elvárás, miszerint ez a természettudományos tárgyakat tanító tanárok feladata. Régóta egyértelmű, hogy átfogóbb szemléletre van szükség, és lehetőleg minden szaknárának foglalkoznia kell a fenntarthatóságra neveléssel saját tantárgyának keretein belül, illetve erre a tanórákon kívüli alkalmak, lehetőségek közül is a lehető legtöbbet meg kell ragadni. A diákokban csak így tudatosulhat, hogy a környezeti problémákkal való megküzdés nem néhány ember feladata. Egész társadalmunk közös felelőssége, egyben az egyetlen esélye is.

Melyek azok a tanórán kívüli színterek, amelyek a fenntarthatóságra nevelés eszközeül, helyszínéül szolgálhatnak, és miért fontosak ezek a színterek? Az iskolai környezeti nevelés nem szűkíthető le a tananyag leadására és számonkérésére. A tevékenységeknek ennél sokkal szélesebb körét kell hogy magába foglalja. Sok olyan lehetőség van, amely a tanterem vagy az iskola falain is túlnyúlik. A tanítási órán folytatott környezeti nevelés egyik nagy lehetősége, hogy minden diákot elér. Tanórán azonban nagyon nehezen mozdulhatunk el az ismeretek szintjéről (egyre több erre

irányuló pedagógiai módszer van elterjedőben, pl. kooperatív projektmódszer, élménypedagógia stb.), így a tanórai nevelés ritkán (vagy ritkábban) alkalmas arra, hogy az érzelmi viszonyulást és a tevőleges szokásokat befolyásolhassuk vele. A tanórán kívüli tevékenységek viszont éppen nagyobb szabadságuk (és bővebb időkeretük) révén gyakran hatékonyabbak a tanórára tervezhető tevékenységeknél. Mindezt alátámasztja az is, hogy a hazai környezeti nevelés éppen az iskolai, de tanórán kívül zajló tevékenységekből indult fejlődésnek, és ma is gyakran ezen a területen hat a legerőteljesebben.

Sajnos sokkal nehezebb ma hétvégi programra elvinni a diákokat, mint 10–20 évvel ezelőtt. Nagyon nehéz a digitális technika és sokszor az iparszerű programáradat vonzásköréből kiszakítani a mai gyerekeket. A pedagógusok versenyt futnak ezek vonzerejével a gyerekek szabad idejéért. Ez a versenyfutás a figyelemért nemcsak a tanórán kívüli, de a tanórai folyamatokra is rányomja a bélyegét. Sajnos a kollégák óráiról sem egyszerűbb elkérni a gyerekeket valamilyen tanítási időben tervezett iskolán kívüli eseményhez. A legjobb megoldás a pedagógiai programban rögzített tanórán kívüli és iskolán kívüli környezeti nevelési programok rendszere (pl. szakkör, önképzőkör, projektek, akciók, ökoparlament, zöld diákönkormányzat, terepgyakorlat, pályázat, környezetvédelmi civil szervezetekkel való együttműködés, intézménylátogatás, kirándulás, tábor, erdei iskola, külföldi diákcsere).

Az egész-intézményes megközelítés előnyei

A cselekvő aktivitás alapjául szolgáló szemléletformálás akkor lehet a leghatékonyabb, ha nemcsak egyetlen (pl. a biológia vagy környezetismeret) tantárgy keretében foglalkoznak az iskola pedagógusai a fenntarthatóság témaköreivel, hanem az egész iskolában mint elsődleges szervező elv jelenik meg a fenntarthatóság, és lehetőleg minden kapcsolódó / kapcsolható témakörnél (legyen az történelem, irodalom, matematika, testnevelés, ének-zene vagy osztályfőnöki óra keretében) előjön, felvillan. Sőt az iskola tanórákon kívüli nevelő tevékenysége és aktivitásai során is hangsúlyosan érvényesül. Ezt a szemléletet nevezzük egész-intézményes megközelítésnek, amely a norvég iskolamintára létrehozott, magyarországi Ökoiskola Hálózatba bekapcsolódó általános- és középiskolákban fontos rendező elvként érvényesül. Az ökoiskolákban a működtetés, a kommunikáció, az együttműködés, a helyi környezet, a módszertani megújulás mind a fenntarthatóság értékrendje szerint kerül kialakításra. Ez lehetővé teszi, hogy

a diákok életébe a mindennapok során mélyen beépüljön a környezettel való felelős bánásmód eszmeisége. Jelenleg a kb. 4200 magyarországi közoktatási intézményből majdnem minden negyedik *Ökoiskola* címet szerzett. A pedagógusok és a diákok kreatív kezdeményezései, a fáradhatatlan pedagógiai fejlesztőmunka révén jól működő példák és módszerek széles tárházából válogathatnak. Az Ökoiskola Hálózat ezek gyűjteményével, egyéb segédletekkel és rendszeres ökoiskola-hírlevéllel segíti az iskolákat a hatékony fenntarthatósági pedagógiában (lásd bővebben: <http://ofi.hu/okoiskola-nevelesi-oktatasi-program>, Mónus et al. 2018).

Az óvodai nevelés szintjén a magyarországi „Zöld Óvoda” cím felel meg az egész intézményes megközelítésnek. Míg egyetemek, felsőoktatási intézmények szintjén a „Zöld Egyetem” (Green University) cím, amely egy évről-évre megújítandó nemzetközi pontozási rendszeren való megmérettetést elismerő cím a Green Metric Ranking of World Universities listán. A magyarországi nyolc „Zöld Egyetem” közül a listán évek óta a legzöldebb egyetemenként szereplő Szegedi Tudományegyetem a Green Metric Ranking 2010-es elindítása óta pályázik a „Zöld Egyetem” címre, és a 2014-ben elért előkelő 19. helyezéssel a világon pályázó 360 egyetem 95%-át megelőzte. A világ egyetemeinek „zöld” mérőszámokon alapuló rangsorát az alapján állítják össze, hogy mekkora zöld területek találhatóak az egyetemek campusain, mennyire törekszenek a klímaváltozás hatásainak csökkentésére, szelektíven gyűjtik-e a hulladékot, használnak-e víztakarékos berendezéseket, illetve vezettek-e be egyéb olyan intézkedéseket, amelyek környezettudatos hozzáállást tükröznek, amelyek a fenntarthatósághoz kapcsolódó oktatási és kutatási tevékenységek megalapozását vagy kibővítését segítik, valamint amelyek az egyetemi polgárok környezettudatos attitűdjeinek kialakítását segítik.

A környezettudatosság megjelenése az MKKR-ben

A Magyar Képesítési Keretrendszer (MKKR) közelmúltbéli átdolgozása lehetőséget adott arra, hogy az oktatás minden szintjén megjelenjen a környezettudatosságra és a fenntarthatóságra vonatkozó kimeneti kritérium (Kiss 2015). Talán ez az új kimeneti kritériumrendszer, a nemzetközi trendekhez is igazodva (pl. fenntartható fejlődési célok), új lendületet adhat a fenntarthatósággal kapcsolatos tartalmak oktatásba való integrálásának. Ehhez azonban fokozott figyelmet kell fordítani rá a jövőben, hogy a kapcsolódó oktatási és nevelési tartalmak valóban és minél hamarabb bekerüljenek a lehetséges oktatási tartalmakba, tananyagokba és a megva-

lósuló nevelési célkitűzésekbe. Az oktatás legkülönbözőbb szakterületein dolgozó oktatók, nevelők, oktatásszervezők és oktatáskutatók számára ez századunk kihívása (Világfigyelő Intézet 2017).

Összefoglalás

Az egyes tanórákon, tantárgyakban, oktatási-nevelési folyamatokban tehát a pedagógusoknak, oktatóknak kell felhívni a gyerekek, diákok, hallgatók figyelmét arra, hogy egy kölcsönösen összefüggő dinamikus, önszabályozó rendszer részei vagyunk. Fontos beláttatni, hogy természetben nem létezik önállóan kémia, önállóan fizika, önállóan biológia, önállóan földrajz vagy történelem, és sorolhatnánk a többi tantárgyat. A természetes rendszerekben minden egyszerre, kölcsönhatásban létezik. A hallgatóinknak érteni kell, hogy a tantárgyak világunkat elemezve, a legtöbbször összetevőkre bontva mutatják be. Ezért nagyon fontos, hogy az alkotórészek mellett a kapcsolatokra is koncentráljunk. Érzékeltessük, hogy minden, ami körülöttünk és bennünk létezik, hálózatot alkot. Az ember is egy olyan összetett hálózat része, mint a Föld vagy a természet. Bármely cselekedete a dinamikus kölcsönhatás miatt visszahat önmagára. Ennek megértetése rendkívül fontos a környezettudatos szemléletmód és életmód kialakítása szempontjából.

Fontos, hogy a lehetőségekhez mérten a legteljesebben megmutassuk tehát az ember ökológiai függőségét, illetve megértessük a különböző társadalmi, gazdasági, természeti rendszerek egymásra utaltságát. Olyan kompetenciák elsajátítására kell ösztönözni a diákokat, hallgatókat, amelyek segítik majd őket a társadalom fenntarthatóbb útra való átállása során akár magában az átállásban, akár a kiszámíthatatlan jövőben való túlélésük során.

A fenntarthatóságra nevelés fellendítéséhez feltétlenül meg kell még említeni az attitűdökben, viselkedésben való tényleges változás nyomon követésének szükségességét, a környezeti és fenntarthatóságra neveléshez kapcsolódó hatékonyságot, eredményességet mérő kutatómunkák ösztönzését is (Zilahy–Huisingh 2009, Zsóka et al. 2011, Mónus–Császár 2016, Mónus 2019). Továbbá annak szükségességét, hogy lehetőség szerint minden oktatási intézményben legyen valamilyen formális képviselője, tehát kinevezett felelőse a fenntarthatóságra nevelés koordinálásának (Lozano 2006). Ez vezethet el az egész intézményes fenntarthatósági szemlélet elterjedéséhez, kiszélesedéséhez.

A fenntarthatóságra nevelés széles körű elterjedése nem utópia, hanem kötelességünk. Tudjuk, hogy világszerte szaporodnak azok a kezde-

ményezések, melyek lassan-lassan követelménnyé és divattá teszik a fenntartható életvitelt és gondolkodásmódot. Számptalan kezdeményezés van, például ami az egészséges, lehetőleg vegyszermentesen termelt, helyi élelmiszerekhez való hozzáférést, vagy az ökológiai szemléletű agrártermelés elterjesztését segíti. Ilyen kezdeményezések itthon például a közösségi kertek (kozossegekertek.hu), a szatyor és kosár közösségek (pl. Szatyor Egyesület, Nyíregyházi Kosár, Debreceni Szatyor), vagy az Ökosmenza kezdeményezés, ami az iskolai menzákra próbálja bevezetni a vegyszermentes, helyi élelmiszereket. Jó példa a szarvasi Benka Gyula Evangélikus Általános Iskola, ahol a menzán az alapanyagok csaknem fele helyi termelőktől származik és a felhasznált zöldségek 50–60%-a biozöldség. Szintén jó példa a franciaországi majd 10 000 fős Mouans-Sartoux városka, ahol 2012 óta biztosítanak plusz költségek nélkül 100%-ban vegyszermentes bioételeket minden közoktatási intézmény menzáján. Bízptató tehát, hogy van út előre, amihez számptalan jól kidolgozott lehetőség vezet (pl. Világfigyelő Intézet 2010, 2011, 2017). Csak el kell indulni.

Hivatkozott irodalom

- Allen M. R. (2018): Technical Summary. In. *Global warming of 1.5 °C*. <http://www.ipcc.ch/report/sr15/>
- Burandt S.–Barth M. (2010): Learning settings for climate change. *Journal of Cleaner Production*, 18. pp. 659–665.
- Kiss F. (2015): A környezeti felelősségvállalás megjelenése az európai képzési keretrendszerhez igazított magyar képzési keretrendszer tervezetben. In. Csicsék G.–Kiss I. (szerk.): *XI. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia tanulmánykötete*.
- Lozano R. (2006): Incorporation and institutionalisation of SD into universities: breaking through barriers to change. In. *Journal of Cleaner Production*, 14. pp. 787–796.
- Marjainé Sz. Zs.–Zsóka Á.–Széchy A. (2012): Környezettudatosak-e a középiskolások? In. *Fenntartható fogyasztás? Trendek és lehetőségek Magyarországon. OTKA 68647 kutatás eredményei*. AULA, Budapest. pp. 226–259.
- Mónus F. (2018): Környezettudatosságra és fenntarthatóságra nevelés: szakmai és pedagógiai-módszertani ismeretek tanároknak. In. Molnár M. et al. (szerk.): *A biológia aktuális problémái*. Nyíregyházi Egyetem. Nyíregyháza.
- Mónus F. (2019): Comparing environmental awareness of Hungarian students in high-schools with different socio-economical background. *J. Technical & Educational Sciences*, in press.
- Mónus F.–Császár E. (2016): Középiskolás diákok környezettudatosságának változása az iskolai évek alatt két megyénkben. In. *Edu Szakképzés- és Környezetpedagógiai szakfolyóirat*, 6. pp. 47–53.
- Mónus F.–Kónya Gy.–Saly E. (2018): A fenntarthatóság és középiskoláink. In. *Természetbúvár* 3. pp. 38–40.

- Sibbel A. (2009): Pathways towards sustainability through higher education. In. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. 10. pp. 68–82.
- Világfigyelő Intézet – Worldwatch Institute (2010): A világ helyzete 2010 <http://osvita.ua/test/63450/?fbclid=IwAR25zQMtsP5eTAtU0pXIjQCLTchY4T5Z9FviaJssWTw9Rw9KPGx9dy9q3sikA> kultúra átalakítása. Föld Napja Alapítvány, Budapest.
- Világfigyelő Intézet – Worldwatch Institute 2011: A világ helyzete 2011 – Földünk élelmé-
zése. Föld Napja Alapítvány, Budapest.
- Világfigyelő Intézet – Worldwatch Institute (2017): EarthEd – Rethinking Education on a
Changing Planet, State of the World 2017. Island Press.
- WWF. (2016): Élő Bolygó Jelentés – Living Planet Report 2016: Risk and resilience
in a new era. WWF International, Gland, Switzerland. [http://wwf.hu/media/
file/1478690325_wwf_osszefoglalo_2016_1109.pdf](http://wwf.hu/media/file/1478690325_wwf_osszefoglalo_2016_1109.pdf)
- WWF. 2018: Élő Bolygó Jelentés – Living Planet Report 2018: Aiming Higher. (Eds.)
Grooten, M. & Almond, R.E.A. WWF International, Gland, Switzerland. [http://
wwf.hu/media/file/1540880459_LPR_2018_summary_final_HUN.pdf](http://wwf.hu/media/file/1540880459_LPR_2018_summary_final_HUN.pdf)
- Zilahy G.–Huisingsh D. (2009): The roles of academia in Regional Sustainability Initiatives.
In. *Journal of Cleaner Production*, 17. pp.1057–1066.
- Zsóka Á.–Marjainé Sz. Zs.–Széchy A. (2011): A környezeti nevelés szerepe a fenntart-
ható fogyasztás és életmód kialakításában. In. Csutora M., Hofmeister – Tóth Á.
(szerk.) *Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései*.
Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest. pp. 90–109. ISBN 9789635034659.

Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти. Збірник наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», Берегове, 28–29 березня 2019 року / Редактори: Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк, Єва Гуттерер та Каталін Поллої – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2019. – 540 с.

ISBN 978-617-7692-33-0

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», яка відбулася 28–29 березня 2019 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ.

УДК: 061.3(477.87)

К– 93

Наукове видання

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ
ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ
ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

2019 р.

Редактори:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Сва Гуттерер та Каталін Поллої*

Коректура:

Ільдико Гріца-Варцаба, Маріанна Леврінци, Олександр Кордонець

Верстка:

Вікторія Товтін, Олександр Добош

Обкладинка:

Олександр Добош

На обкладинці: студенти спеціальностей «початкова освіта» та «дошкільне виховання» кафедри педагогії та психології. Фото зроблені Євою Чопак та Маргаритою Ешпан на кафедральних заходах.

Відповідальні за випуск:

Ільдико Орос, Олександр Добош

Видавництво та поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36, e-mail: print@rik.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Підписано до друку 11.03.2019

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 43,5. Формат 70x100/16.

Замовл. №637. Тираж 300.